

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ З НАДАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

С.М. Ілляшенко

Сумський державний університет, м. Суми

Викладено результати аналізу динаміки місткості ринку послуг з надання вищої освіти у Сумській області та оцінка ринкових позицій провідних ВНЗ області. Отримані результати можуть бути застосовані при прогнозуванні основних тенденцій розвитку освітнього ринку.

В умовах загострення конкуренції на ринку освітніх послуг, особливо щодо надання вищої освіти, вищі навчальні заклади (ВНЗ) повинні переходити на маркетингову концепцію організації своєї діяльності. Одними із основних функцій маркетингу ВНЗ є аналіз тенденцій розвитку ринку освітніх послуг, виділення цільових сегментів і прогнозування їх місткості. Ігнорування чи недостатня увага до цього може привести до грубих прорахунків у визначенні кількості майбутніх абітурієнтів (її завищення чи заниження) із усіма можливими наслідками, що випливають із цього. Ці питання є особливо важливими для регіональних ВНЗ, контингент студентів яких складають в основному жителі регіонів, у яких вони розташовані.

З урахуванням цього метою даного дослідження була оцінка перспектив та основних тенденцій розвитку ринку послуг з надання вищої освіти у Сумській області та прогнозування місткості сегментів ринку, що їх займають провідні ВНЗ Сумщини.

Загалом слід зазначити, що з 1987 р. почався спад народжуваності. За період з 1987 по 2007 рік. кількість народжених зменшилася на 49 % (з 19867 до 10129 осіб) [1]. Однак з точки зору інтересів ВНЗ їх здебільшого цікавлять не зміни в чисельності населення, а зміни в чисельності можливих абітурієнтів. Проведений аналіз статистичних даних дав змогу виявити ці тенденції. Нижче, у табл. 1, наведено тенденції змін загальної чисельності потенційних абітурієнтів.

*Таблиця 1 – Потенційна місткість ринку освітніх
послуг Сумщини, осіб*

Рік народження	Рік закінчення середньої школи											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1985	19414											
1986		20536										
1987			19687									
1988				18648								
1989					17071							
1990						16503						
1991							15727					
1992								15024				
1993									13829			
1994											13104	
1995												12433

Річна потенційна місткість ринку освітніх послуг з надання вищої освіти відповідає загальній кількості молоді у віці випускника середньої школи (11-го чи 12-го класів залежно від року закінчення школи).

Розраховується як загальна кількість молоді відповідного року народження. Наприклад, для 2008 навчального року це буде молодь 1991 року народження. Звичайно, місткість ринку освітніх послуг залежить і від інших чинників, адже не всі молоді люди отримують середню освіту, і до ВНЗ вступають не лише випускники середніх шкіл, а і особи старших вікових груп. Однак саме кількість молоді у віці випускника середньої школи є найважливішим чинником, який визначає потенційну місткість ринку.

Як випливає з табл. 1, спостерігається стійка тенденція до зменшення потенційної місткості ринку освітніх послуг. Окрім того, у 2011 році очікується "провал", який можна пояснити переходом з 11-річного терміну навчання на 12-річний: 2010 р. – останній випуск 11-го класу, 2012 р. – перший 12-го класу.

Однак слід зробити поправку на те, що місткість ринку освітніх послуг з надання вищої освіти буде меншою, оскільки кількість осіб, які отримали повну середню освіту (а лише вони можуть вступати до ВНЗ), менше кількості молоді відповідного віку. Відповідно до цього дані табл. 1 потрібно скоригувати.

Річна скоригована потенційна місткість ринку освітніх послуг з надання вищої освіти відповідає загальній кількості осіб, що отримали повну середню освіту цього року і мають право на вступ до ВНЗ.

Потенційними абітурієнтами ВНЗ, окрім випускників середніх шкіл, є також випускники закладів освіти I і II рівнів акредитації (технікуми, коледжі, ПТУ тощо). До них також можна віднести осіб більш старших вікових груп, які закінчили згадані заклади освіти раніше. Ці особи вступають переважно на заочну форму навчання. Дані, які характеризують обсяги випускників навчальних закладів, що мають право на вступ до ВНЗ, наведено у табл. 2 [2].

Таблиця 2 – Обсяги випуску середніх шкіл (всіх форм навчання) та середніх спеціальних навчальних закладів Сумщини, осіб

Рік випуску	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього, у т. ч.	13722	14565	15268	16313	16136	16639	15857	14626	14277	12973	12144
Середні школи	8371 1138	9240 1076	9790 1060	11185 916	11259 888	11423 963	11974 753	11676 751	11457 666	10522 660	10364
Заклади освіти I-II рівнів	4213	4249	4418	4212	3989	4253	3130	2199	2154	1791	1780
Примітки: Верхній рядок у графі "Середні школи" показує кількість осіб, що закінчили Денне відділення середньої школи. Нижній – вечірнє (для 2007 р. дані про випуск середніх шкіл подано як суму денного і вечірнього відділень)											

Зіставлення даних табл. 1 і табл. 2 показує, що за період з 1997 до 2002 рік чисельність молоді відповідного віку, яка має право на вступ до ВНЗ, весь час зростала як у абсолютному виразі, так і відносному (стосовно її загального числа) відповідно: 75,2 %, 75,9 %, 78,2 %, 79,1 %, 80,4 %, 85,7%. І лише з 2003 р. почався поступовий спад у абсолютному виразі, а також коливання у відносному виразі, яке відповідно становило: 77,2%, 74,3%, 76,6%, 76%, 73,6%.

Далі було проведено оцінку співвідношення потенційної скоригованої і фактичної місткості ринку за цей же період, результати якої подано у табл. 3. Верхній рядок у графі "фактична місткість" табл. 3 показує загальну кількість студентів, зарахованих на перший курс, середній –

кількість студентів, які зараховані на денне відділення, нижній – на заочне відділення.

Аналіз табл. 3 показує, що одночасно зі зростанням скоригованої потенційної місткості ринку (до 2002 року включно) зростає і фактична місткість (кількість вступників до ВНЗ) як у відносному, так і у кількісному виразі.

Починаючи з 2003 р., відбувається неухильне зменшення скоригованої потенційної місткості ринку, при цьому до 2003 р. включно відбувається збільшення фактичної місткості ринку з подальшою стабілізацією у 2004-2005 рр. Лише з 2006 р. починається зменшення фактичної місткості ринку.

Узагальнення даних табл. 1- 3 подано на рис. 1. Як впливає з рис. 1, в останні 7 років спостерігалася тенденція наближення скоригованої потенційної місткості ринку (кількість випускників середніх шкіл та закладів освіти I і II рівнів акредитації) до загальної кількості молоді відповідного віку (потенційна місткість ринку). Існуючий потенціал тут не вичерпано. При цьому спостерігається така ж стійка тенденція до збільшення фактичної місткості ринку. Це свідчить про те, що все більша кількість осіб з випускників середніх шкіл та закладів освіти I і II рівнів акредитації вступає до ВНЗ.

Таблиця 3 – Динаміка змін кількості студентів, зачислених на 1-й курс ВНЗ Сумської області (місткість ринку), осіб

2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична	Скоригована потенційна	Фактична
16136	8845	16639	7395	15857	8845	14626	13746	14277	13831	12973	12491	12144	11754
	5045		4412		5045		8040		7861		7055		6667
	3800		2983		3800		5706		5970		5436		5087

На рис. 2 представлено динаміку змін чисельності потенційних абітурієнтів (див. табл. 1), а також скоригованої потенційної і фактичної місткості ринку (за даними рис. 1).

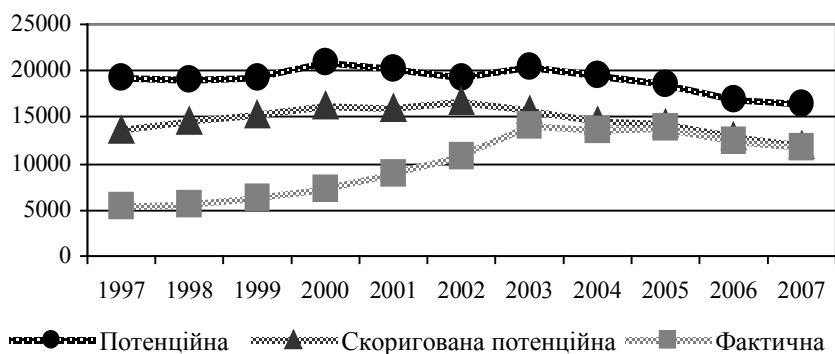

Рисунок 1 – Зміни місткості Сумського обласного ринку послуг з надання вищої освіти (фактичні дані)

Таким чином, можна відзначити, що тенденції зміни скоригованої потенційної місткості ринку практично відповідають тенденціям зміни

потенційної місткості. Фактична місткість наближається до скоригованої потенційної. Це означає, що при збереженні існуючих тенденцій більшість молоді відповідного віку буде намагатися одержати середню освіту (в середній школі чи закладах освіти I і II рівнів акредитації) і вступати до ВНЗ III і IV рівнів акредитації з метою отримання вищої освіти.

Отримані результати дозволяють зробити висновки, що, враховуючи зменшення місткості ринку, якість вступників до ВНЗ внаслідок вимушеного зменшення жорсткості відбору буде падати, оскільки ВНЗ при існуючій системі їх фінансування (і відповідно оплати праці викладачів) добровільно не підуть на зменшення набору студентів. Однак поступове і неухильне зменшення місткості ринку буде, що спричинить загострення конкуренції між ВНЗ (рис. 2).

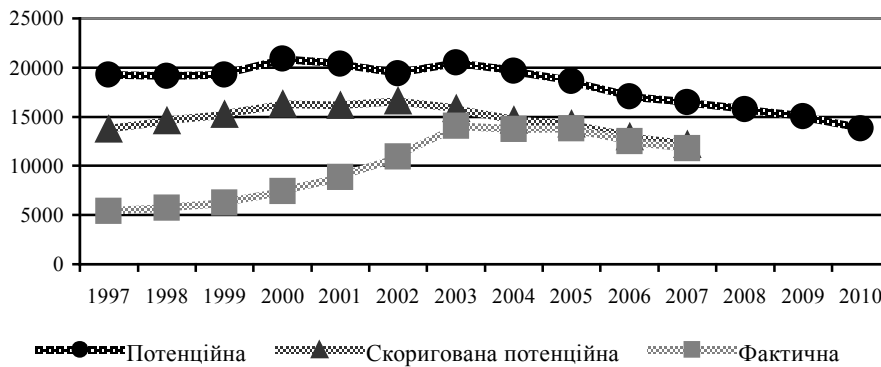

Рисунок 2 – Тенденції розвитку ринку послуг з надання вищої освіти у Сумській області

Певним виходом із скрутного стану може бути поширення передпідготовки і перекваліфікації фахівців, які вже мають певну освіту, зокрема, надання їм дефіцитних спеціальностей чи специфічних знань, які підвищують їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Передбачаючи таку ситуацію, деякі з ВНЗ Сумської області розширюють (і досить значними темпами, наприклад, Сумський державний університет) практику підготовки студентів з іноземних громадян, переважно країн третього світу (на платній основі).

Подальший аналіз спрямований на оцінку місткості і виявлення тенденцій її зміни для сегментів ринку провідних ВНЗ Сумської області: Сумського національного аграрного університету (СНАУ); Сумського державного університету (СумДУ); Української академії банківської справи (УАБС); Сумського державного педагогічного університету (СДПУ); Глухівського державного педагогічного університету (ГДПУ).

Динаміка вступу до цих ВНЗ за останні три роки (2005-2007 рр.) подана на рис. 3-5.

Аналіз рис. 3-5 дозволяє зробити такі висновки:

- спостерігається поступове зменшення загальної чисельності вступників практично до всіх ВНЗ за винятком СНАУ;
- чисельність студентів, що вступають до ВНЗ на денну форму навчання, стабільна у СумДУ, у всіх інших спостерігається поступовий спад;
- чисельність студентів, що вступають до ВНЗ на заочну форму навчання, зростає лише у СНАУ, у всіх інших спостерігається поступовий спад.

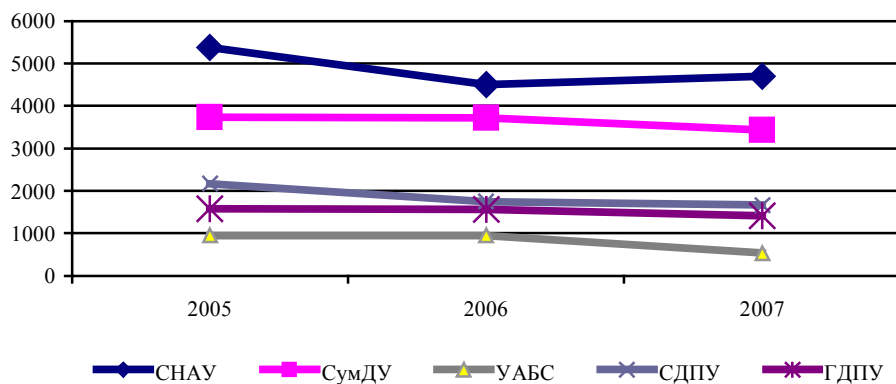

Рисунок 3 – Динаміка загальної кількості студентів, зарахованих на початковий цикл навчання

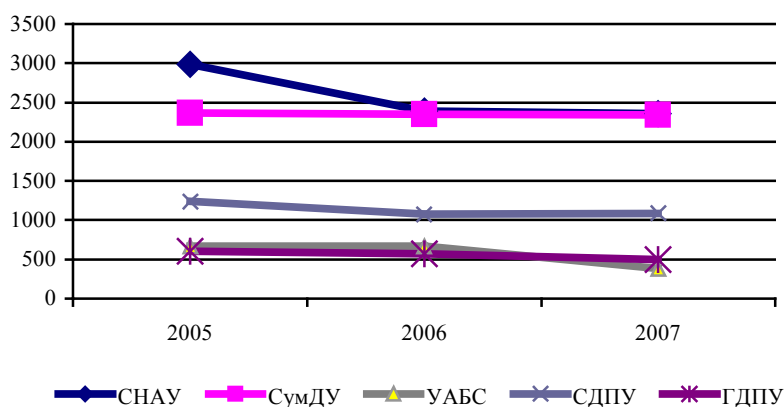

Рисунок 4 – Динаміка кількості студентів, зарахованих на початковий цикл навчання за денною формою

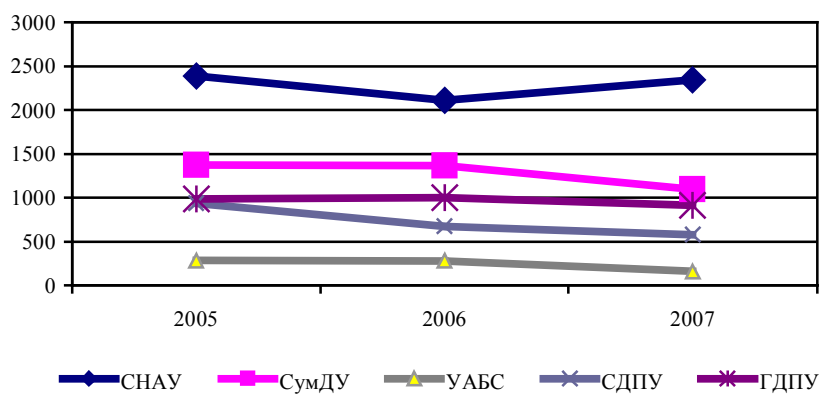

Рисунок 5 – Динаміка кількості студентів, зарахованих на початковий цикл навчання за заочною формою

Подальший аналіз факторів, що спричиняють виявлені тенденції, дозволить скласти прогнози місткості сегментів ринку аналізованих ВНЗ Сумської області. Звичайно певні корективи внесе незалежне тестування і нові правила прийому до ВНЗ лише за його результатами. Але для оцінки вектора цих коректив потрібні фактичні результати, що характеризують вступ за новими правилами. Очевидно, за два-три роки такі дані будуть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний щорічник Сумської області за 2006 рік. – Суми: Сумське обласне управління статистики, 2007. – 678 с.
2. Оперативна інформація про розвиток освітньої сфери Сумської області. – Суми, Сумське обласне управління статистики, 2008. – 10 с.

Ілляшенко С.М., д-р екон. наук, професор, СумДУ, м.Суми

Надійшла до редакції 23 червня 2008 р.